

קריאה דיאלוגית של ספרי ילדים ונוער בכיתה

מודל הוליסטי לניהול הקריאה המונחית

ד"ר לימור קולן וד"ר בתיה אפלפלד

הקדמה

לקריאת ספרים השפעה עצומה על התפתחותם האינטלקטואלית, הרגשית, השפתית והאוריינית של ילדים. עולם הספר הוא מרחב נפלא לגילוי נבכי השפה, רזי החיים ונפתולי העולם. הקריאה מפתחת את החשיבה, מעוררת את הדמיון ומעמיקה את הרגש. בנוסף היא מקדמת יכולות שפתיות באופן עקיף ומהנה, ובכך כוחה. זאת ועוד, טקסטים ספרותיים מדגימים שימוש בשפה שאינה רק תקנית, אלא גם גמישה ויצירתית.

לקריאה קולית של ספרים על ידי קורא מבוגר מיומן יתרונות נוספים: המבוגר המקריא מאפשר לילדים המאזינים ליהנות מטקסטים ברמה השפתית הנוכחית שלהם וגם מטקסטים ארוכים ומורכבים יותר שהם עדיין אינם מסוגלים לקרוא בכוחות עצמם. בנוסף, הוא מדגים כיצד לבצע קריאה קולית הבעתית בהתאם למשמעות המילים ולסימני הפיסוק. כמובן שהקריאה המשותפת גם יכולה לקרב בין השותפים לחוויה ולחזק את תחושת השייכות.

ההשפעה המיטיבה שיש להקראה בקול של ספרים תלויה לא רק בתדירות ההקראה, אלא בעיקר בסגנון הקריאה, ובפרט באיכות השיח המתפתח במהלך ההקראה ולאחריה. הקריאה הדיאלוגית השיתופית היא קריאה אינטראקטיבית המלווה בשיח דיאלוגי מורחב המעצים את חוויית הקריאה ואת הבנת הסיפור. בדרך זו נחשפים הילדים לעולמות של תוכן, לאוצר מילים נרחב, לדרכי הבעה ומסירה מגוונות.

מהי קריאה דיאלוגית בכיתה?

בקריאה דיאלוגית המורה קורא ספר עם הילדים ומעודד אותם להגיב לטקסט. קריאה זו מבוססת על שני תהליכים דידקטיים מרכזיים:

1. הקראה בקול – **Read aloud**

2. הזמנה לשיח אורייני-ספרותי

הקריאה הקולית הדיאלוגית מאופיינת בכך שהיא איננה קריאה רציפה. היא משלבת עצירות קלות שמטרתן לחבר את הילדים לסיפור לעודד ולזמן שיחה. בעצירות הקלות המורה מעלה שאלות שמעוררות מחשבה, מפתחות את הדמיון או נוגעות לעולם הרגש. הדיאלוג המתפתח במהלך הקריאה ולאחריה הוא בראש ובראשונה דיבור על משמעות – קודם הבנת המשמעות המילולית ועל בסיסה יצירת משמעות אישית ופרשנית. "הדיבור על יצירה ספרותית בבית הספר הוא בראש ובראשונה דיבור על משמעותה, כלומר על מה היא אומרת לאנשים הצעירים הקוראים אותה עכשיו לראשונה. הם הצעירים הללו, במרכז התמונה וחיים הם הפריזמה שמבעד לה נראית עכשיו היצירה הספרותית (הירשפלד, 2008).

היערכות לקראת מפגשי הקריאה הדיאלוגית והנחייתם

✎ בחרו ספר מתוך רשימת הספרים המומלצת (רשימות ספרים מומלצות מוצעות בתוכנית הלימודים, במארזי הספרים לקריאה דיאלוגית בגפ"ן, במצעד הספרים, בספרית פיג'מה וכן ספרים נוספים לפי בחירת המורה).

✎ רצו שיהיו בכיתה כמה עותקים של הספר כדי שהילדים יוכלו לעיין בהם בזמן הקריאה השיתופית ואף להמשיך לקרוא בהם במהלך השבוע.

✎ חשוב להכיר את הסיפור לפני הקראתו בפני הילדים ולתכנן את העצירות לשיחה במהלך הקריאה ולאחר הקריאה, וכן את הפעילות שתבוצע בעקבותיה. (ראו הצעות לניהול השיח ביחידות ההוראה המצורפות).

איך לנהל את הקריאה הדיאלוגית המונחית בכיתה?

להלן דגשים והנחיות לתכנון ולניהול הקריאה המונחית:

טרומ־קריאה

רצוי לבצע פעילות מקדימה שתעורר את הסקרנות והציפייה של הילדים לקראת המפגש עם היצירה. להלן כמה אפשרויות:

📖 נתבונן בכריכה של הספר ובהסתמך על הכותרת והאיור, נעלה השערות לגבי העלילה או הדמויות. למשל, אם נקרא את הספר **חיית החושך** של אורי אורלב, נשער מהי חיית החושך, מה היא עושה והאם כוונותיה טובות.

📖 נטרים ידע עולם שנחוץ להבנת היצירה. לדוגמה, לפני קריאת הסיפור "בגדי המלך החדשים" לאנדרסן, נסביר מהי אריגה ומהו נול. דוגמה נוספת: לפני קריאה של ספר מסדרת הספרים **צפרדי וקרפד** נלמד על ההבדל בין צפרדע וקרפדה ולאחר מכן נתבונן באיורים שבכריכת הספרים וננסה לזהות את צפרדי ואת קרפד [ראו [צפרדע וקרפדה](#) בפורטל האקדמיה ללשון עברית]. ישנם סיפורים שהטרמת ידע תוכן תיעשה במהלך הקריאה כאשר עולה הצורך להבנת הסיפור. לדוגמה בספר **ילדה שלא מן העולם הזה** מאת אהרון אפלפלד הטרמת התוכן תיעשה כאשר עולה הצורך להבין מושגים כגון גטו והתרחשויות בזמן מלחמת העולם השנייה.

📖 נערוך פעילות מעוררת חושים שקשורה לנושא, לדמות, למוטיב או לרכיב אחר ביצירה. למשל, לפני קריאת הסיפור העממי "המלך והצפרדעים" בעיבודו של שלמה אבס, נשמיע לתלמידים קרקורי צפרדעים ונשאל: אתם מזהים את הצלילים? הם נעימים לאוזן?

📖 נתכנן פעילויות המיועדות לעורר את הסקרנות של הילדים ואת הצפייה לקראת הקריאה.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

קריאה דיאלוגית שיתופית

☞ השתדלו להקריא לילדים בכל יום סיפור או ספר בהמשכים¹. רצוי ליצור רוטינות של הקראה. אין צורך להקריא במשך שיעור שלם. ספרים קצרים כדאי לקרוא כמה פעמים (קריאה חוזרת) ואילו ספרים ארוכים – פרק בכל יום.

☞ קראו את הטקסט באינטונציה המתאימה, תוך שילוב הבעות פנים ומחוות גוף. במהלך הקריאה שמרו על קשר עין עם הילדים.

☞ הקריאו בקצב שיאפשר לילדים לעקוב אחר ההקראה ולראות את הסיפור בעיני רוחם. ☞ התעכבו על האיורים והרחיבו את משמעות הסיפור דרכם. הזמינו את הילדים להתייחס לאיורים ולקשר בינם לבין הכתוב.

☞ במהלך הקריאה אתרו הזדמנויות שבהן מתאים להזמין את הילדים להגיב לסיפור. נהלו דיאלוג מזדמן סביב חלקים בספר על-פי בחירתכם ועל-פי בחירת התלמידים, זאת לצד מעקב אחר התפתחות העלילה והדמויות.

☞ במהלך הקריאה רצוי לשאול שאלות פתוחות המעודדות את התלמידים לחשוב, להרהר, לשער השערות, להרחיב את נקודת המבט ולהעמיק את הבנת הסיפור. עם זאת, כדי לא לפגום בזרם הקריאה, בהקשבה של הילדים ובחוויה הרגשית המתפתחת בזמן ההקשבה לסיפור, אין להרבות בעצירות או לשהות בהן ובשיח לזמן ממושך.

להלן הצעות נוספות שיאפשרו לשלב את הילדים במהלך הקריאה:

* לעצור בנקודה מותחת ולשאול: "מה אתם חושבים שיקרה עכשיו?".

* להיכנס לנעלי הדמות ולשער מה היא חושבת, מה היא מרגישה, מה המניעים שלה.

* להתייחס להתרחשות בסיפור ולהסביר אותה.

¹ מעניין לדעת שמחקרים מראים שילדים נוטים להעדיף סיפורים עלילתיים בהמשכים שהם חלק מסדרה. סדרות של ספרים מאפשרות לילדים להתנהל בעולם מוכר שבו רכיבי הסיפור מוצפנים בתבניות "מוכרות": מאפייני הדמויות, רכיבי העלילה ולשון הסיפור הייחודית והאופיינית לספרים בסדרה – כל אלה יש בהם כדי להעצים את חוויית הקורא ואת החיבור הרגשי שלו לדמויות ולקורותיהן, וכן לתרום להבנת הסיפור ולזכירתו.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

* לחבר את הילדים לעולם הסיפור באמצעות שאלות כמו: האם גם לכם קרה...?, מה אתם הייתם עושים במקרה כזה? מה הייתם אומרים לדמות לו פגשתם אותה?

קריאה חוזרת, קריאה מעמיקה והזמנה לשיח דיאלוגי מורחב

בתום קריאת הספר הזמינו את הילדים לשתף ברשמים ראשונים, בתחושות או במחשבות שעלו. אפשר לשאול: האם הייתם ממליצים לקרוא את הספר? מדוע? עודדו חשיבה ביקורתית.

קריאה חוזרת וקריאה מעמיקה – בחרו סוגיות מהסיפור לשיח מורחב ומעמיק. הנושאים לדיון צריכים להיות מעניינים, רלוונטיים וקשורים לסוגיות מהותיות וערכיות העולות מן הסיפור. בהקראה בהמשכים השיח הדיאלוגי המורחב והמעמיק ייעשה אחרי כל פרק. השיח ילווה בקריאה חוזרת של קטעים נבחרים ורלוונטיים בספר. נציף את הרעיון, נציע לילדים לאתר את הקטע המתאים בסיפור, נחזור ונקרא אותו שוב לפני שנשוחח עליו.

לדוגמה: בעקבות הקריאה של הספר **חתול תעלול** נאמר לילדים: "אתם זוכרים כיצד נפתח הסיפור שקראנו? בואו נחזור לתחילת הסיפור וניזכר". לאחר הקריאה נשאל: כיצד נפתח הסיפור? הילד בסיפור מתאר את רגעי השעמום שלו ושל טלי; האם גם לכם זה קורה? מה אתם עושים כשמשעמם לכם? אפשר לזהות דמיון בדרכי ההתמודדות של הילדים, אפשר ללמוד אחד מהשני על דרכי התמודדות מגוונות. אפשר גם לשוחח על כך שזה בסדר ואפילו רצוי לחוות זמן של שעמום. לפעמים הרעיונות הגדולים צצים דווקא ברגעים אלה, כשאנחנו לא עסוקים.

בררו אם הילדים היו רוצים לקרוא שוב חלקים מהספר. אפשר לשאול את הילדים מדוע בחרו בקטע זה ולהציע להם להקריא אותו. תהליך זה שבו הילדים בוחרים קטע שאהבו, ומשחזרים אותו ואז גם קוראים אותו, תורם לתחושת המסוגלות ומעודד קריאה.

קריאה תיאטרלית שיתופית – מומלץ להזמין את הילדים לקרוא יחד בקריאה תיאטרלית שיתופית – בקריאת עמיתים או בקריאה שיתופית עם המורה. כהכנה לכך, נבחר יחד קטע שקראנו מתוך הספר שבמרכזו עומד שיח בין הדמויות. נזהה את המספר (המספר הוא הקול הדובר שמגולל את העלילה; לעיתים קרובות הוא מספר יודע כל שאינו חלק מהעולם הבדיוני

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

של הסיפור, לפעמים הוא דמות בתוך הסיפור) ואת הדמויות. נחלק בין הילדים את התפקידים, תוך התחשבות ברצונותיהם. אפשר לצלם את הקטע הנבחר ולאפשר לילדים להתאמן על התפקיד שלהם. במקרה כזה כל ילד יוכל לסמן במדגש זוהר את תפקידו ולתרגל באופן עצמאי את התפקיד שקיבל. לאחר מכן נקרא יחד את הטקסט באופן תיאטרלי. אפשר ללוות את הקריאה בשימוש באביזרים מתאימים. נכוון את הילדים לבטא בקול, בהבעות הפנים ובתנועות הגוף את מאפייני הדמות ואת תוכן דבריה. אפשר להחליף תפקידים ולקרוא שוב בקריאה תיאטרלית שיתופית.

📖 הציעו פעילויות חווייתיות להעמקת ההבנה והחיבור לסיפור, להרחבת עולמות של ידע, להעשרת אוצר המילים, להבעה באמצעות שיח, כתיבה ויצירה.